TSUBATH QEREN SMU EL. GUTACHTEN ÜBER DEN GENUSS DER...

Samuel I Freund

תשובת קרן שמואל

והיא

תשובה על דבר

אכילת מיני קטניות ואורז ודוחן

אם יש היתר

לאוכלם בפסח במדינתינו ובשאר מדינות
שנהגו בהם עד הנה לאיסור,

אם לא,

אשר הברתי אני הצעיר

שמואל פריינד,

דמו"ש דק"ק פראג, בעהמ"ס זרע קדש וספר מוסר אב, והגהות
על סדר זרעים

אשר כבר באו בדפוס.

TESCHUBATH KEREN SCHEMUEL.

PRAG.

Druck bei M. I. Landau.

1841.

הקדמה.

הנה זה איזה ירחים יצאה לאור מחברת א' קצתה בל' עברית וקצתה בל"א נקראה בשם **אשרו חמוץ**, ובה קרא המחבר לכל רבני הזמן בקול גדול ולא יסף, להתיר אכילת מיני קטניות ואורז ודוחן בפסח, והביא ראיות לדבריו, וביקש מחכמי הזמן לענות על דבריו, האמת אתו אם לא. ובאשר שאין דעתי מסכמת כלל להתירם, חברתי תשובה זו, להודיע לו ולכל הנמשכים אחריו, כי מנהג אבותינו תורה היא. וקראתיה בשם **קרן שמואל** על שם הכתוב (שמואל א' ט"ז י"ג) ויקח שמואל את קרן השמן וגו', ולמען הזכיר שמי על שם הספר. ומה' אשאל עזר שלא אכשל בדבר

הלכה, וימצאו דברי חן בעיני רואיהם, ותרום קרני בה׳, והוא יגמור בעדי, להוציא לאור שאר חבורי אשר המה בכתובים אצלי על חי׳ גפ״ת ופוסקים, כי זה כל ישעי וחפצי להיות לעזור ולהועיל לכל בני אדם בגופי ובנפשי ובמאודי.

פראג יום ו׳ עש״ק לסדר ולפרט ולמה תניאון את לב בני ישראל

שמואל פריינד.

שאלה·

אם יש בזמנינו להתיר לזוז מן המנהג המבואר ברמ"א א"ח סי' תנ"ג שלא לאכול מיני קטניות בפסח ע"י התרה מג' הדיוטות אם לא?

תשובה·

ראשית כל דבר נליע סוגית הש"ס פסחים דף נ' סע"ב, וז"ל, בני בישן נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידן במעלי שבתא, אתו בנייהו קמיה דר"י א"ל אבהתן איפשר להו, אנן לא איפשר לן, א"ל כבר קבלו אבותיכם עליהם שנאמר שמע בני וכו'. בני חוזאי נהגו דמפרשי חלה מארוזא אתו וא"ל לר"י א"ל ניכלה זר באפיהו, איתיבי' אביי דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם, א"ל ולאו מי איתמר עלה, אמר ר"ח בכותאי, כותאי מ"ט, משום דמיסרכ' מלתא, הכך איכשי נמי סרכי מלתא (פירש"י כיון דלא גמרי, דאתו לאמנועי מחלה אף מדגן) אלא אמר ר"א חזינן אי רובן אורז אכלי, לא ניכלא זר באפייהו וכו', ואי רוב' דגן אכלי, ניכלא זר באפייהו, דילמא אתי לאפרושי מחיוב על הפטור וכו' ע"כ.

ולכאורה יש להקשות, הכך בני חוזאי, אי ברכו על הפרשת חלה מן האורז היאך קאמר ר"א דמחשש דילמא אתו לאפרושי מחיוב על הפטור, דניכול זר באפייהו, ואי רובן אורז אכלי דלא ניכול זר באפייהו, יותר הל"ל דלעולם ליכול זר באפייהו, כדי שלא יברכו ברכה לבטלה, דעוברים על לא

תשא

תשא וכו' בוודאי, משא"כ חששות שהזכיר ר"א אינם רק ספיקא וחשש בעלמא דילמא יעברו ולא יפרישו חלה דהיא בזה"ז רק מדרבנן בעלמא, וגם החשש דילמא אתו לאפרושי הוא רק חשש דרבנן בעלמא, אם לא דכימא דחיישינן שמא גם בזמן הבית, או דיפרשו מחיוב על הפטור, או דישתכח תורת חלה מהם, ומכ"מ זהו רק חשש בעלמא, משא"כ איסור ברכה לבטלה דהוא אי' דרבנן וודאי, לדעת התוס', ולדעת הרמב"ם הוא אי' תורה אפי' (עמג"א סי' רט"ו), ואי כימא דלא ברכו על הפרשת חלה, מאורז, ע"כ היה ידוע להם דמ"הד אורז פטור, והחמירו על עצמם לחוש לסברת ריב"כ (שם דף ל"ה ע"א) דאורז מין דגן, או כדי שלא יטעו וישתכחו להפריש חלה גם ממיני דגן, עכ"פ קשה דהיאך איכא למיחש דיפרישו מחיוב ע"הפ? ודוחק לומר כמ"ש התוס' דלאו כ"ע ידעי, ומתילא דחיישינן דילמא אית דלא ידעי דמ"הד פטור והם מברכי', דאכתי ק' דניחזי אי רובן מברכי' ניכל' זר באפייהו, ואי רובן א"מ לא ניכל' זר באפייהו, דלא שייך גזירה דילמא אתו לאפרושי וכו'? ואיפשר לומר דבאמת הם לא היו מברכי' אלא דר"א חייש לדורות הבאים אחריהם אשר יחזיקו במנהג אבותיהם, ולא ידעו שאבותיהם משום חומרא בעלמא נהגו להפריש, (ובזה מיושב קו' הגל"א דהק' דל"ל למימר דאי רובן אורז אכלו לא ניכול וכו' בדי שלא תשתכח וכו' דתיפוק ליה דדברים המותרי' ואחרים נהגו בהם איסור א"א רשאי להתירם בפניה' ע"ש, ועפ"י האמור ניחא, דאי לאו טעמא שלא תשתכח ומהרה יבנה וכו' ויבטלו מ"ע של חלה מ"הת, יותר טוב לבטלם מהפרשה זו, שמא הבאים אחריהם לא ידעו דמ"הד אורז פטור ויברכו על הפרשה זו, לז"א דאפ"ה לא ניכול זר, כדי שלא תשתכח) ואי רובן דגן אכלי חיישי' שהבאים אחריהם יטעו דאורז מ"הת חייב בחלה, והא דאין מברכין יחשבו דיש כמה מצות שאין ברכה בעשייתם וגם זו כא' מהם, ויפרישו מחיוב על הפטור, דקרוב טפי לומר דלא יברכו כיון שראו מאבותיהם שלא ברכו, וקרוב יותר שיכשלו בהפרשה מחיוב על הפטור משנאמר שיכשלו באי' ברכה לבטלה, ועוד דכשיפרישו מחיוב על הפטור ויברכו, הרי עוברים על ב' איסורים, שהכהן אוכל טבל והוא עובר על לא תשא ודוק, ובזה א"ש דלכאורה ק' לשיט' התוס' והעומדים בשיטתם דס"ל דהך דינא דדברים המותרים וכו' מיירי דווקא ביודע שמ"הד הוא

מותר

מותר אלא דרוצה להחמיר על עצמו, אבל בטועה יפריש' ולא יניח' בטעותם, דמכ"ל לאביי דבני כותאי החמירו ע"ע דילמא טעי בדריב"כ, ודוחק לומר דאחזוקי איכשי בטועי' לא מחזקי' כאשר יבואר לקמן, דשאני בני כותאי דלאו בני תורה נינהו דמדמי להו לכותאי (וכמו שכ' בשם רא"י דלא גמירי) א"כ איפשר דטעו ולא כיוונו להלכה, אולם ע"פ האמור ניחא, דכיון דלא היו מברכי' ס"ל לאביי דע"כ ידעו הדין, וכ"ז לשי' התוס' ודעימייהו דסוגיין בנוהגי' כן מחמת חומרא, אבל לשי' הרמב"ן במלחמות והר"ן בסוגיין, ולכאורה גם שי' הרשב"א כ"ה, דהא דדברים המותרי' בנוהגי' כן מחמת טעות מיירי, אבל במחמירי' ע"ע מ"הד חייבי' לעמוד במנהגם הראשון דהוא כנדר מצוה, ולדידהו מעשה דבני כותאי בטעו' היה, שהיו סבורים דאורז מין דגן וחייב בחלה, וע"כ דברכו, וא"כ מאי הקשה אביי מהא דדברים המותרים וכו' דשם אסור לנהוג היתר בפניהם כדי שלא יבואו להקל בדבר אחר האסור מ"הד, משא"כ הכא דמצוה נמי איכא להודיע טעותם להפרישם מאיסור ברכה לבטלה, אבל לפמ"ש דבאמת לא בירכו דסבורים שא"ת על הפרשת חלה (ועיין בתשובת הרשב"א המובא באבודרהם שטרח לתת טעם למה מברכים בעשיית כמה מצות ועל אחרים אין מברכי'), ולזה הקשה שפיר כותאי מ"ט וכו' דמחשבתם ניכרת מתוך מעשיהם שאינם בני תורה, כיון דא"י שמברכי' וממילא אתו למיסרך, ולשיטה זו א"ש דקאמר ר"י ניכול זר באפייהו, כדי להוציאם מהטעות דלא יאמרו מין דגן הוא ויוצאים בו ידי חובתן בפסח, אבל לשי' התוס' דהחמירו על עצמם תקשה דלמה לא הניחם בחומרתם, אבל ע"פי האמור ניחא, דחייש ר"י לדורות הבאים שמא ישכחו, ויברכו ברכה לבטלה, וע"ז הקשה אביי דהכתי אי אתה רשאי להתיר' בפניה' דיקילו בנדר גמור, אך לשי' הר"י בתוס' שנסתפק אם לת"ח רשאי לומר מותרים אתם תקשה דע"כ לת"ח מותר, דאל"כ גם למאי דתי' ר"י דהברייי' בכותאי הוא דמיירי, היאך אמר ר"י דניכלי' זר וכו' והיינו כדי שלא יפרישו עוד, והרי חייבים להפריש מדרבנן כדין נדר, ודוחק לומר דכדי שלא יבואו הבאים אחריהם לידי תקלת ברכה לבטלה התיר להם לעבור על מנהגם, ועוד דלזה היה לו לדרוש שלא ילושו כשיעור חלה, לכ"נ מחוורתא דמלתא דר"י נסתפק בזה אי הפי' כדברי ר"כ גאון, דהברייי' במנהג מחמת חומרא איירי, וממילא

מוכח

מוכח דגם בני חוזאי מחמת חומרא הפרישו, ואפ"ה אמר ר"י דניכול זר באפייהו, כדי שידעו שאלאם אינה כלום ולא יפרישו עוד, או אי איירי הבריי' במנהג בטעות דוונא ומתילא י"ל דבמנהג מחמת חומרא (כדמשמע מהבריי' דבני ר"ג דמחמירי' על עלמם היו וכדאמר בש"ם משום גזירה, ועיין ר"ן שנדחק בזה לפי שיטתו ע"ש) כמנהג' של בני כבול, גם לא"ח א"ת שינהגו היתר (ועיין נל"ח שגם הוא ז"ל ר"ל דר"י נחלק אפי' ר"כ גאון ע"ם), ועוי"ל דר"י אמר דניכול זר באפייהו, מטעם דילמא יש בהם טועים הסבורי' דמ"הד חייב בחלה, ולזה מלוה להודיעם, כדי שלא יברכו ברכה לבטלה, ואותם המחמירים ע"ע לא יטעו לאכול מדגן בלי הפרשה, ומקשה אביי שפיר דבפני ע"ה דלא גמירי פשיטא שאין להקל דדילמא אתו למיסרך ולא יפרשו חלה כלל, ותי' רב יוסף דדווקא גבי כותאי חיישינן דיטעו, אבל בשאר ע"ה אין גוזרין, שאם יסתפק להם ישאלו לת"ח ויודיעום, כיון שע"ה בחזקת כשרות הם, ור"ח ס"ל דגם בע"ה חיישי' לטעות וקאמר דחזי' אי רובן דגן וכו' ודו"ק.

מיהו מאי דקי"ל אשיטת הר"ן הוא כיון דבני חוזאי לדעתו ס"ל דאורז מ"הד חייב בחלה וע"כ דס"ל כריב"כ דאורז מין דגן הוא ואתו לידי תקלה (ועיין במלחמות הרמב"ן שפירש בהדיא דזה היה טעותם) ואם כן מאי הקשה הש"ם מברייתא דדברים המותרים וכו' דהכא מלוה להוציאם מטעותם כדי שלא יסברו דיוצאים בו ידי חובת מלה, וכדסבירא לי' לריב"כ באתת, (ודוחק לומר לשיטת הר"ן דלא הווי טעי בזה לחשבו מין דגן אלא דחשבו דל"ב מין דגן לחייב בחלה) ולכן מחוורתא דמלתא כפי' הסוגיא כפירוש הר"כ גאון, והא דהק' בש"ם מברייתא דבני ר"ג שלא רלו לומר לבני כבול מותרים אתם אלמא לכאורה דגם במנהג בטעות אין להורות היתר, לזה איפשר לומר, דהמנהג הזה שלא ירחלו ב' אחי' כאחד לא בטעות היה רק הראשונים גזרו ע"ע משום חומרא וסייג, וכמשמע בש"ם דגזירה משום בעל אחותו, אולם בניהם אשר יולדו להם טעו לחשוב דרמילה מן הדין אסורה מגזירת חכמים, שאל"כ לא היו מלעיזים על יהודה והלל שאינם מבני מקומן, אלא ודאי כדכתיבנא, ומתילא הדין שוה לכל ישראל בכל המקומות, ולזה א"ש שלא רלו לומר להם מותרים אתם דהיינו ע"פ הדין ואנחנו לא עשינו כנגד הדין,

דחיישינן

דחיישינן דאתו למיסרך בשאר איסור או באיסור זה בעצמו, ובאמת אסורים הם משום אל תטוש תורת אמך, או דבע"ה ס"ל להתוס' אפי' במנהג בטעות אסור לומר להם מותרים אתם, דדילמא אתו לתיסרך ולהתיר גם במנהג הנולד מחמת חומרא, והירושלמי דקאמ' במנהג מחמת טעות נשאל ומתירים בת"ח דווקא איירי, והתוס' לא הקשו רק למאי דס"ד דאביי דבכ"ע שייכא הך דינא דדברים המותרים וכו', דאם כן איך התיר רבי בית שאן, ועי"ז תי' דבוודאי בנדר בטעות לת"ח מתירים, וכאן לפי הס"ד איירי בנדר מחמת חומרא דביה אפי' בת"ח אין מתירים אפי' בפניו, והטעם בזה או מפני המחלוקת (דבת"ח לא שייך דילמא אתו למיסרך) או דלא רצו לחלק, לזה אסרו גם בת"ח, ועקר הטעם משום דילמא אתי למיסרך להתיר לעצמו, ובאמת הוא אסור מ"הד כדין נדר, וכמ"ש הר"אש והפוסקים, אבל במנהג בטעות דמ"הד אינו נדר כלל, לא החמירו רק בעם הארץ מטעם דילמא אתי למיסרך ויתיר לעצמו נדר ממש, וממילא למאי דס"ד דגם לכ"ע אמרינן אי אתה רשאי וכו' דווקא במנהג מחמת חומרא, ומאי דאמר רב חסדא בכותאי, לומר דנהו במנהג בטעות אין מתירים אותו בפניהם, וממילא י"ל דלהס"ד דבני כבול לא היו ע"ה, ע"כ הא דלעזו עליהם היינו משום שטעו וחשבו שגזירה זו גזירת חכמים, ואע"ג דלא שייך גבייהו דילמא אתו לתיסרך, אסור להודיעם, דלא חלקו בין ת"ח לע"ה, ולזה לא אמרו להם מותרים אתם, דגם בת"ח גזרו במנהג מחמת חומרא אטו ע"ה, וכיון דבאמת בני כבול היו אסורים יש לחוש בע"ה שאם יודיעום יקילו ברתילה, ותי' דבני כבול ככותאי דמי', אבל בת"ח אפילו מנהג שהוא תחמת חומרא, והוא סבור שגזירת חכמי' הוא מתירים לו ואומרים לו שאינו גזירת חכמים ואפילו לעצמו מתירים, דדווקא בע"ה אמרו דמנהגו כנדר הוא ולא בת"ח, ודו"ק.

עכ"פ הרווחנו בזה דשיטת ר"נ גאון היא המחוורת, ונהגו מחמת טעות א"נ התרה, ונהגו מחמת חומרא אסור להתיר בפני עם הארץ, אבל בפני תלמיד חכם, ואפילו להם בעצמם מותר להתיר, וכדרך הראשון שכתבו התוס' בשם הר"י, מיהו הפוסקים האחרונים נקטו להחמיר דגם לת"ח עצמם אין להתיר (עיין טור וב"י ובש"ע ובב"ח י"ד סי' רי"ד), מיהו התרה וודאי מהני לכל הפוסקים הסוברים דברייתא דדברים המותרים וכו' במנהג מחמת

חומרא

חומרא איירי, דהרי אסמכוה לקרא דלא יחל דברו, והרי בנדר גמור דאית ביה משום בל יחל מן התורה מהני התרה (ועיין נדרים ט"ו ע"א ופ"ו ע"ב) ודלא כבעל ספר תשובה מאהבה (ח"ב סי' רנ"ט אות י"ג) שכתב שדעת הר"אש דמהני למנהג מחמת חומרא התרה, יחידאה היא, דלדעתי השיטה המחוורת בש"ס לת"ח ל"צ התרה, מיהו אנו צריכים לבטל דעתינו הקצרה מפני דעת הראשונים — אשר לבם פתוח כפתחו של אולם — הסוברים דהתרה בעי', אבל הא וודאי דהתרה מהני לשיטת הר"כ גאון והרז"ה והתו' ומהר"ם מרוטנבורג והר"אש דכלהו ס"ל דברייתא דדברים המותרים וכו' איירי במנהג מחמת חומרא, וממילא מוכח דהתרה מהני, ועיין ר"ן בסוגי' על הרי"ף, ובפי' לסוגי' דנדרים דף פ"א ותראה, כי דבר זה ברור כשמש, ג"ז ברור הוא דהרב"י ס"ל להלכה דמנהג מחמת חומרא יש לו התרה, דהא כתב דעת הסוברת כן בראשונה בי"ד, וכתב דעת החולקים בשם יש מי שאומר באחרונה (ועיין ש"ך י"ד סי' רמ"ד בכללי הוראה) ודלא כמ"ש בס' הנ"ל שם דהרב"י גילה דעתו דאסור למקום שישנה מנהגו, דשם מיירי ע"כ בנהגו כך עפ"י ת"ח שהורה להם דהדין כ"ה, או אפילו במנהג שנהגו מעצמם, ובלי התרה ע"י חרטה, או כשלא נתחרטו כל בני העיר, וכאשר יבואר בדברינו לקמן, דבזה לכ"ע אפילו התרה לא מהני, אבל זולת אלה דעת הרב"י דמותר לשנות המנהג, וכ"ה דעת הרמ"א שם, וכ"כ הפר"ח במקום הנזכר בפרט א'. ולשלימות המלאכה אמרתי אסורה נא ואראה דעת הרמב"ם היאך היא, ויגעתי ומצאתי דדעתו כדעת הר"ן, ודלא כמ"ש הר"מ אלשקר בשמו בתשובה — דבחבורו איפשר דחזר בו — עיין בחבורו פ"ג הלכה י"ב מהל' נדרים ובכ"מ ולח"מ שם, ונראה שנשמט מנושאי כליו אלו דבריו שבפירושו למ"א פ"ב דנדרים ע"ש, ולדבריו צ"ל דיש דברים שגם בפני ת"ח א"א רשאי להתיר דברים שנהגו בו איסור, אע"ג דמסוגיא דפסחים הנ"ל מבואר דרק בע"ה חיישינן דאתי למיסרך, גם צריך לחלק בין הדין הנזכר להדין שהעתיק שם פ"ב הל' י"ב וי"ג דחילק בין ת"ח לע"ה, וצ"ע ואין כאן מקומו, ודבריו נשמטו מבע"המח ד' אגרת עש"ה דף ה' ע"ב — גם מבואר בדברי הרב"י י"ד ס"סי רי"ד דאפילו בע"ה מהני התרה, וממילא דאף לדידן דיש לנו דין ע"ה, כמבואר בי"ד סי' ר"ה סעי' א' בהג"ה ובאחרונים שם, יש התרה למנהג מחמת איסור, וא"כ לכאורה גם המנהג

שלא

שלא לאכול קטניות בפסח יש לו התרה, אולם לדעתי ע"כ לא אמר הרב"י דנוהג כן מחמת חומרא יש לו התרה, רק בבא מעצמו לשאול על נדרו, אבל לא שיודיעוהו אחרים שיכול לבטל מנהגו, דזה וודאי אסור הוא, דאל"כ למה לא אמרו בני ר"ג לאנשי כבול וגידי מותרים אתם כי אין המנהג הזה רק במקומכם ויש לכם התרה, וכן רשב"ג למה לא הוציא א"ע מלעז בני עכו לקיים והייאם נקיים וגו', וא"ל מותרים אתם, אלא ודאי דחיישינן דאתו למיסרך, כל זמן דלא באו מעצמם לשאול התרה, וכמ"ש הר"ן דאסור לגלות לבני מקום א' שנוהגים איסור בדבר מצד המנהג וכסבורים שהוא אסור מן הדין, שמן הדין מותר הוא, דשמא יקילו בו, ואף בנידון דידן, כיון דחושבים העולם דמיני קטניות אסורין מ"הד, אם נודיע להם דיש להם התרה, יקל האיסור בעיניהם ויעברו עליו בלי התרה, או על שאר מנהגי ישראל שאין להם התרה, דע"ה מדמה מלתא למלתא כאמור, ובזה אתי שפיר מה שהקשה ר"כ גאון והר"אש מהא דהתיר ר' בית שאן, ולכאורה קשה על קושייתם, כיון דמנהג יש לו התרה, דילמא באמת הודיע להם דצריכין התרה אמנהג זה, אלא ודאי דאי אמרי' דהברייתא איירי גם במנהג טעות, ע"כ אסור להודיע לע"ה דיש לו היתר, דאל"כ לא מקשה מידי ארב יוסף שאמר ניכול זר באפייהו, דדילמא הודיעם באמת דצריכים לשאול על נדרם, וזר אחר שלא נהג כמנהגם יכול לאכול חלת אורז בלי התרה ושאלה על הקדישה, אלא ודאי דאי אתה רשאי להתיר בפני ע"ה גם ע"י הודעה שדבר זה אסור הוא רק מצד המנהג, ומלבד מ"ש למעלה מדברי הש"ע דאנו בז"הז יש לנו דין ע"ה עתה בעונינו שגברה שכחת התורה, והתורה מונחת בקרן זוית, וכמעט דורש אין לה, וודאי רובא דמנכר המה עמי הארץ ממש כמעט אליבא דכל הדיעות——וועיין רמב"ן במלחמותיו בסוגיא דפסחים דנשים גם בימי חכמי הש"ס ה"ל דין כותאי, והרי עניננו הוא דבר המסור ונוהג גם בנשים וע"ה וא"כ טעם ברור שאין להתירו ע"י התרה.

הטעם הב' לאסור דבר זה נראה, דכבר מבואר בפר"ח סי' הנ"ל במנהגי איסור והיתר פרט ה' דבמקום שנהגו בדבר אין רשות ליחיד לפרוש עצמו מן הצבור, (דהיחיד ואפי' מיעוט בני העיר נגרר אחר רוב בני העיר כמבואר בא"ח סי' רס"ג סי"ב דהמיעוט נגרר אחר הרוב שקבלו עליהם שבת,

ועיין

ועיין סי' תקס"א שם ס"א שאין היחיד רשאי לפרוש מן הצבור כשירצו להשלים תעניתם), והיחידים הפורשים מן הצבור בזה ודומה לו הם בכלל פורשים מן הצבור, עיין ש"ס ר"ה דף י"ז ע"א ועיין ר"מ פ"ג הל"ו וי"א מה' תשובה ופ"ד הל' ב' ואין לך לא תתגודדו גדול מזה, עיין ר"מ סוף הל' ע"ז, וז"ל הזהב ובכלל אזהרה זו שלא יהיו ב' בתי דינין בעיר א' זה נוהג כמנהג זה, וזה כמנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקת גדולה (ועיין ש"ס יבמות דף י"ג ומג"א ס"סי תקנ"ג), וכבר אמר החכם לתאוה יבקש נפרד וגו' לא וראה מה שאמרו רבותינו ז"ל במס' חגיגה דף כ"ב ע"א דמקבלים סהדותא מע"ה כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו ושורף פרה אדומה לעצמו ע"כ, אלמא דאע"ג שמן הדין פסול ע"ה לעדות הכשירוהו הם כדי שלא להרחיקו מכלל ישראל, ויהיו באגודה א', ולא יהיה זה לבדו עושה מנהג זה, וזה המנהג אשר יכשר בעיניו מתנהג בני מדינה אחרת. וברור הדבר בעיני, שגם אם נודיע לרבים שאם ירצו להתיר מנהגם הרשות בידם, שמעטים המה אשר יתפלו בהיתר הזה, ולשנות מנהג קדמונינו, כי תל"ית חמץ ואביזרייהו כ"ע זהירי ביה, ולזאת גם ליחידים הרוצים בהיתר הזה אין להתיר מן הדין כאמור, וכבר ביארנו בטעם הא' שמן הדין אין להתיר הדבר גם אם יסכימו כל ישראל שנתיר להם הדבר הזה.

הטעם הג' שאין להתיר דברים אלו, הוא מכח דברי הרשב"ם המובא בפר"ח שם, שכתב דמנהג שנהגו האבות לאיסור אין להתיר לבנים, ואע"ג דהפ"ח חולק עליו והביא ראיה מהירושלמי, לראשונים שומעין שאמרו כהלכה ונעתיק דברי הירושלמי למען הראות כי אין להוכיח ממנו היתר כלל, ואדרבה יש להוכיח דבר' הרשב"ם עקר, וז"ל הירושלמי, גלו ממקום למקום וביקשו לחזור בהם, ייבא כהדא דאמר רבי בא בני מישא קבלו עליהם שלא לפרוש לים הגדול, אתון שאלון לרבי, א"ל אבותינו נהגו שלא לפרוש לים הגדול אנו מה אנו, א"ל מכיון שנהגו בה' אבותיכם באיסור אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש, ואין אדם נשאל על נדרו, תמן מסדר נשאל, ברם הכא אבותיכם נדרו, כ"שכ יהו מותרים א"ר חגי' לא מן הדא אלא מן הדא, רבי תלמידו דר"י הווי דר' יהודה אמר אסור לפרוש בים הגדול, ע"כ. ונראה לפרש

דברי הירושלמי דסתמא דהש"ס בעי למיפשט מבני מישא דידוע ה"ל שינו מקום אבותיהם ואפ"ה אמר להם רבי שאסור להם לפרוש לים הגדול, והקשו לו בני מישא דלא יהא אלא נדר ויועיל להם התרה, והשיבם רבי דהתרה ל"מ רק למי שנדר, דטעם התרטה משום דנעשה כנדר בטעות (ועיין ערכין דף כ"ג ע"א וברש"י שם ותמלא מבואר כדברי) וזה לא שייך רק במתחרט הנודר, משא"כ הכא דהנדר חל עליהם מחמת מנהג אבותיהם (דקבלת האבות מהני לבנים כמו שהוכיחו הרשב"א והרשב"ץ והריב"ש בתשובותיהם ע"ע) היאך תועיל חרטתם להפקיע נדר אבותיהם ולשווי' כטעות, וממילא דאפילו גלו כל הצבור למקום אחר מנהג מקומם במקומו עומד (ועיין תשובת חות יאיר סי' קכ"ו דלכאורה נעלם ממנו דברי הירושלמי, ואיפשר דהתם נתפזרו למקומות אחרים אבל הירושלמי איירי בנעקרו כלם ונתישבו במקום א' ואין שם רק יהודים אלו, בזה ס"ל להירושלמי דמנהג אקרקפתי דגברי הוא ולא אמקום עצמו) כמו בבני מישא, ור"ח חלק ע"ד סתמא דהש"ס וס"ל דלא כך היה המעשה, דלא השיבם משום שאבותיהם הוא שנדרו, אלא דלהכי אסר להם משום דהם לא שאלו לו אם יש להם היתר ע"י התרה, והוא לא רצה להודיע להם זה, דמה לו להורות נגד ר' יהודה רבו במה שלא שאלוהו (כך נ"ל דאל"כ הל"ל בקיצור ר' כר"י ס"ל וכו') או יאמר דסתמא דהש"ס הוא דמקשה כך, וא"א נשאל על נדרו, וע"ז תירץ מה שתירץ, ולפי' זה גרסינן אבותיהם הוא שנדרו, ולהב' הפירושים ר"ח הוא המקשה דכ"שכ יהיו מותרים וחולק אסתמא דהש"ס, דס"ל דמנד קבלת אבות אסור להם לפרוש לים הגדול, וממילא וודאי דהלכה כסתמא דהש"ס, ועוד דלדברי ר"ח טעה רבי בא במה שסיפר שרבי השיבם תמן מתנדר נשאל וכו' (דהיינו לפי' הראשון שפירשתי) וקבלת אבות מהני לבנים שלא יועיל התרה, ועוד דצריך באור במאי פליגי מ"ד דלנדר האבות ל"מ התרה, ומ"ד דכ"שכ הוא מנדרי עצמו, דנראה דמ"ד דל"מ התרה לנדר כזה ס"ל דקבלת האבות חל על הבנים ממילא, (כמו שהועילה קבלת אבות את התורה, ושבועת השבטים נגבעה לזרעם אחריהם, כמו שהאריכו בזה הריב"ש והרשב"ץ) גם בטרם שנהגו הבנים במנהג אבותיהם, וממילא דא"ל התרה, וכמו שכתבתי לעיל, כיון דאבותיהם לא התירו נדרם, אבל ר"ח ס"ל דקרא דאל תטוש תורת אמך

דמיני'

דמיני' ילפי' דמנהג האבות בחומרא אל על הבנים, לא איירי רק בהתחיל לנהוג בדרכי אבותיו, דאז הוי כנודר לעשות מצוה, דבזה מקיים כיבוד הורין במה שהולך בדרכיהם, והוי כמי שנהג לעשות איזה הנהגה טובה ולא התנה מעיקרא שלא יהי' נדר, דחייב לנהוג כן לעולם, וממילא די"ל התרה כשאר נדר, ועיין תשו' זכרון יוסף חי"ד סי' י"ד, דכ' בהדי' דכל שלא התחיל לנהוג במנהג האבות לא חל עליו מצות אל תטוש, וכבר כ' בס' תשו' מאהבה דמד' הפו' ל"מ כן, ועיין תשו' הריב"ש סי' מ' דמשמע להדי' דקבלת האבות חל ממילא על זרעם, וממילא דא"ל התרה, כפסק הרשד"ם, והרי י"ל טעם ג' לאיסור.

טעם ד' נראה בעירנו אשר קבלו עליהם הדיינים ב"ד מו"ש לרבניהם, ולעשות ככל אשר יורו, לזאת מאחר שכבר הוכרז פה בכל בתי כנסיות — בזמן שילא הפס"ד מאת הקאָנסיסטאָריאום של היהודים הדרים במדינת וועסטפהאַלען בימים ההם — דפה שחלילה להתיר אכילת מיני קטניות בפסח במדינותינו, צריכים כל יושבי עיר הזאת לילך אחר הפסק ב"ד דפה, וכמו שהוכיח במישור הרשב"א בתשו' המובא בפר"ח במקום הנאמר ונשנה בקונטרס הזה, ובדברי הר"ן בסוגי' דדברים המותרים וכו' ע"ש, דאפי' לקולא הולכים אחרי פסק מי שקבלוהו עליהם בני העיר לעשות כהוראתו, ולא לבד בחיין כ"א גם אחרי מותו, וכמבואר מהראיו' שהביא ואפי' להקל ומכ"שכ להחמיר, וממילא דאין התרה מועיל, דלהתיר לא שייך טעמא דנדר, ואפ"ה אזלי' בתרי'.

טעם ה' יש בדבר הזה לאיסור, כיון דכבר קיימו וקבלו עליהם בכל הגולה לילך אחר פסקי דהרמ"א והכרעתו — חוץ ממקום שיש ראיו' ברורו' כנגדו מהש"ס או מפוסקים הקדמונים דבדבר כזה גם תלמיד יכול לחלוק על רבו ממש, כמבואר בי"ד סי' רמ"ב סעי' ג', דאין משוא פנים בתורה ח"ו, שאני והוא חייבים בכבוד המצוה ית"ש — והוא רבן של כל בני הגולה, ומגדולי חכמי ישראל המפורסמים לשם ולתהלה, היו תלמידיו ושותים בצמא את דבריו, כהגאונים בעל הלבושים, וסמ"ע, ובעל משאת בנימן אשר ישבו כסאות למשפט, והוראה יצאה מהם לכל ישראל, ולא כהמורידים לארץ כבודו, באמרם עליו: „שלא הי' רב רק דיין מק"ק קראקא, ומה לנו לדבריו“,

ועיין

ועיין בתשובותיו כי כמה גדולים ממדינות אחרות הרינו אליו שאלות וקבלו דבריו, ואף אם האמת עם המערערים ונוקפים שלא הי' רב, לא הי' מחמת שלא הגיע לידי מדה זו ח"ו, כי הרבה טעמים יש לפעמים בדבר אשר מחמת' לא יקובל גדול בתורה לישב בראש כידוע לכל מבין, ויודע קורי הדורות מראש, וכבר אמרו ז"ל: אין המקום מכבד את האדם אלא האדם מכבד את המקום, וגדולי חכמי ישראל חכמים נקראו, ורבי לא נקראו, שמואל ירחינאה הי' גדול בתורה מר"י כמבואר בחולין נ"ה ע"ב ולא נסמך, ודומיו ימצא רבים מהראשונים, ובפרט בדורות אחרונים, כאשר ידע כל מי שי"ל לב לדעת, והרבה יש לדבר מענין זה, וסייג לחכמה שתיקה, גם אין כאן מקומו, וממילא אין לזוז מפסק הרמ"א בענין זה אפי' זיז כל שהוא.

עד הנה דברתי אם המניעה ממיני קטניות הי' מלד שנהגו העם מעצמם כן, שלא עפ"י חכם, ועתה נדבר מדין מנהג שנתיסד ע"י חכמי ורבני העיר או מדינה, יען לדעתי מנהג הזה הוא מנהג שנתיסד מגדולי חכמי הזמן אשר במדינות אשכנז, ולדעתי יודה לדברי כל מודה על האמת, כי מנהג ישן נושן הזה אשר נתפשט מכמה מאות שנים בכל מדינות אשכנז ומדינות אדונינו הקיסר יר"ה, — חוץ מאיטאליען — לא נתחדש ע"י ההמון עם לא בינות, כי מדוע יסכימו להעמים עליהם עול חומרא גדולה כזו, ואם יעלה על לב אנשי מקום אחד, ימאנו בו בני מקום אחר, ויפנו לו עורף ולא פנים, לכן הדבר הנראה לעין דהוא תקנה קדומה מחכמי ומנהיגי עדת ישרון במדינות ההם, אשר נקעה מנאו וגדרו גדר מטעמים המבוארים בסמ"ק, אולם גם הם לא גזרו רק על בני מדינותיהם הסרים למשמעתם וקבלו עליהם לעשות ככל אשר יורום, ועיין ברמב"ם בהקדמתו לס' יד החזקה וז"ל: ,,וכל ב"ד שעמד אחר חכמי הגמ' בכל מדינה ומדינה, וגזר או התקין או הנהיג לבני מדינתו או לבני מדינות רבות לא פשטו מעשיו בכל ישראל מפני רחוק מושבותיהם ושיבוש הדרכים — ר"ל מפני זה לא נודעו דבריהם בכל ישראל עד שיקבלום — והיות ב"ד של אותה המדינה יחידי' וב"ד הגדול של ע"א בטל מכמה שנים קודם חבור הגמ' לפיכך אין כופין אנשי מדינה זו לנהוג כמנהג מדינה אחרת, ואין אומרים לב"ד זה לגזור גזירה שגזר ב"ד אחר במדינתו, וכן אם למד א' מהגאונים שדרך המשפט כ"ה, ונתבאר לב"ד

אחר

אחר שעמד אחריו שאין זה דרך המשפט הכתוב בגמ', אין שומעין לראשון, אלא למי שדעת נוטה לדבריו בין ראשון בין אחרון וכו', עד אבל כל הדברים שבגמ' הבבלי חייבים כל ישראל ללכת בהם, וכופין כל עיר ועיר וכל מדינה ומדינה לנהוג ככל המנהגים שנהגו חכמי הגמ' וכו', עד הואיל וכל אותן הדברים שבגמ' הסכימו עליהם כל ישראל, ואותן חכמים שהתקינו, או שגזרו, או שהנהיגו, או שדנו דין ולמדו שהמשפט כ"ה, הם כל חכמי ישראל או רובם, והם ששמעו הקבלה בעקרי התורה כלה, דור אחר דור, עד משה רבינו ע"ה" עכ"ד. והעתקתים כי לא דבר רק הוא, וכל דבריו מפיקים דעת ויראת ה' ותוכן דבריו שתקנות ב"ד שאחר חכמי הגמ' לא נתפשטו בכל ישראל, אם מפני שלא נודעו, ואם מפני שלא קבלו גזירתם לפעמים, הואיל ואינם ב"ד הגדול שצריך לשמוע לתקנותיהם, וגם אינם רוב החכמים, ויש כח ביד שאר חכמי עיר או בני מדינה אחרת לחלוק עליהם, משא"כ בדברי חכמי הש"ם שיש תרתי לטיבותא, שנתפשטו דבריהם וקבלום בכל תפוצות ישראל, וגם כיון שהם רוב חכמי ישראל, ולפעמים כלם נידונים כב"ד הגדול לשעתו, זה תוכן דבריו.

נחזור לענינינו שתקנות רבות הנהיגו חכמי ישראל אחרי חכמי הש"ס לפעמים לכל המדינות אם יקבלו דבריהם, ולפעמים רק לבני מדינתם שכבר קבלו' עליהם, וזה המנהג המדובר כאחד מהם, ולכן נריכים בני המדינה לנהוג כתקנתם, כמבואר מתוך דברי הר"מ המועתקים בסמוך, וכאשר הוכחתי ובארתי כבר לעיל בפרט וטעם הד' ע"ע, ויבואר עוד לקמן. ואין לומר דהתרה תועיל בזה, דזה הוי שייך אי הוי אמרי' דרק להחמיר הדין כן ולא להקל, א"כ י"ל דדינו כמו נדר של איסור די"ל התרה, אבל כיון שכבר ביארנו, דגם להקל הדין כן דשומעי' למי שקבלו עליה' והכי יש נדר להתיר האיסור ח"ו, א"ו דקבלה בידינו, דהרשות ביד מדינה או עיר שנתיסדה מחדש לקבל עליהם רב א' לעשות כמו שיורם, (וכתבתי שנתיסדה מחדש, יען אם כבר נהגו כמנהג אחר, אסור לשנות מנהגם), וזה קילורין לכל בעלי עינים, ואף שהפר"ח בפרט החמישי כ' דמסתברא שמנהג עפ"י חכם י"ל ג"כ התרה, נראה דהיינו דווקא בלא קבלוהו עליהם לעשות ככל הוראותיו, או דאזיל לשיטתו שם דהסכים לד' מהרי"ל דאין לקבל דברי פוסק א' לעשות כהוראותיו ואפי' להקל, אבל

נמרא

במרא דאתרא ממש מודה, ובפרט כשהוא רבם שלמדם תורה, ועיין בדבריו פרט י"א.

טעם הששי לאיסור נראה, דיש לפקפק ע"ד הפר"ח האמור, דלדעתי י"ל כיון דמצאנו לפוסקי' רבים וגדולים הלא המה הרמב"ן והר"א שהביא הוא ז"ל, והרשב"א בתשו' בדרך אפשר, והר"ן והריב"ש ומהריק"ו דכלם ס"ל במנהג שנהגו לסייג לתורה אפי' שנהגו העם מעצמם אין לו התרה, ניהו דאנן קי"ל כשיטת החולקים עליהם, מכ"מ ראוי להשוות דעת הפוסקים ולקרב המחלוקת בכל מה שנוכל, כאשר הורונו רבותינו, ולכן ראוי לומר דבמנהג שנהגו עפ"י חכם, דחמיר טפי שאפי' איש הבא ממק"א צריך לנהוג כמנהג המקום שדעתו להשתקע שם, דלכ"ע לא מהני התרה, ובפרט במנהג זה שהוא סייג לאיסור שלא יוכשל שום אדם באיסור חמץ, אפשר דחמיר טפי, וכמ"ש הרמב"ם בהל' ממרים פ"א הל' ג' דאפי' ב"ד הגדול בחכמה ובמנין א"י לבטלו למנהג כזה. (וע"ש בכ"מ ולא"מ שנדחקו ליישב דבריו, ואני ישבתי דבריו בעזה"י ואין כאן מקומו). —

ועוד יש טעם שביעי לאיסור דאולי נאסרו מינים אלו באסיפת חכמי עיר ועיר, או מדינה ומדינה, וקרוב לומר שכ"ה, דלולי זאת לא היו מסכימים אנשי המקומות שנוהגים בהם איסור, במקרה לדעת א', ואם כן הוי דבר הנאסר במנין, דצריך מנין אחר להתירו, ובזה לא עלה על דעת אדם לדעתי דהתרה תועיל בו מאומה, דדווקא בדבר שנאסר עפ"י חכם א' לבדו, אבל דבר הנאסר בהסכמת רבים אשר המתיקו סוד אם יש לחוש ולעשות סייג זה, כחא דרבים עדיף, וכמו דעדיף לענין הביטול דברי מי שקדמם, ואע"ג דבדבר שלא פשט איסורו בכל ישראל אף ברובו, מהני ב"ד קטן, לדעת התוס' גיטין ל"ו ובע"ז דף ל"ו, לבטל דברי הקודמים, היינו דווקא אם גזרו או תקנו שתהיה גזירתם או תקנתם לכל ישראל ולא קבלום עליהם, אבל בדבר שמעיקר התקנה לא נעשה רק לבני עיר או מדינה אחת, והם קיימוה וקבלוה עליהם אז הוי כפשט איסורו ברוב ישראל, גבי אותו המקום שנתקן עבורו וכמבואר בתוס' גיטין שם, וע"ש במהרש"א.

עוד יש טעם שמיני לאסור הקטניות, דאפי' בדבר שגזרו חכמים על כל ישראל, ולא פשטה גזירתם, אין להב"ד להזדקק ולהתיר מה שאסרו הראשונים

אם לא שהוא דבר שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בו, והדבר ידוע שבמניעה מלאכול מינים האמורים ט' ימים בשנה יכולי' הצבור לעמוד, ובפרט בז"הז שרוב פרנסת העניים הוא מהפרי האדמה הנקראים (ערדאפפעל בל"א) ואם היו הראשונים אשר לא נודע להם פרי זה (כידוע שזה לערך מאה שנה אשר נתפשטו במדינתינו) יכלו לעמוד בגזירה זו, מכ"ש שיכולים לעמוד בו עתה, וכבר בארנו שקרוב לוודאי שדברים אלו נאסרו במנין גדול מחכמי הדור, וצריך מנין הגדול מהם בחכמה ובמנין להתיר מה שאסרו הם, ומי הוא זה ואיזהו אשר הריקו ביראת ה' ואינו חכם בעיניו, בדורינו זה אשר ימלא לבו לומר כי הוא מגיע לקרסולי אחד מהרבנים אשר היו קרובים לדורינו זה —— — ומכ"ש לדורו של הסמ"ק והמרדכי, אשר ראינו מתוך ספריהם כי בימיהם כבר נתפשט המנהג בכמה מקומות, והרשות נתונה ביד כל ב"ד שבדור להחמיר ולעשות סייג לתורה, כאשר הראינו למעלה, מתוך דברי הקדמת הרמב"ם, וכאשר תיקנו חכמי צרפת וטוליטולא ורגמ"ה תקנות הרבה בעניני נשואין ונדוני' חתנים, עיין בסוף הספר תשו' מהר"ם מרוטנבורג ותמצא כמה גזירות ותקנות שהנהיגו ותקנו חכמי דור ודור, וכ"ז פשוט והאריכות בזה לא תחשב למותר, יען כי ראיתי במחברת הנקרא דברי אגרת שכ' שאין רשות ביד הרבנים שאחרי חתימת התלמוד לאסור איסר על נפשינו, ונשען על ד' ה"ה שכ' שאין לחדש גזירות אחרי התלמוד, ולא הבין דבריו, דהוא ז"ל לא אמר דבריו רק על היחיד שאין לו רשות לחדש גזירות מדעתו, ובמקום שלא נתקבל למרא דאתרא, אבל חכמי הדור כשהסכימו על דבר א' או ב"ד שבעירם יכולים לתקן ולגזור כל הנראה בעיניהם לסייג לתורה כאמור, ועיין מזה בח"מ סי' ב' בהג"ה ובסמ"ע סק"י מ"ש בשם רגמ"ה. ומשכ"ע בס' הזה בטעם הב' להתיר אכילת דברים האמורים, משום דבז"הז לא שכיח תערובת קטניות במיני דגן וליכא למיגזר בהו אטו ה' מיני דגן, ואם נבוא לחוש לזה, א"כ גם יי"ש לא נשתה בפסח, אטו יין הנעשה מדגן וכו' עכ"ד. וג"ז אינו כלום, דגם בז"הז שכיח תערובת הזה, ולא לבד בין המוכיי' ועניים שמערבים מין שקורין (ערבזען) בל"א, בעיסה הנעשה רובו מדגן, כשהקטניות בזול יותר מהדגן, ולא לבד באנשי הכפרים אלא גם בעיר שכיח תערובת הזה ע"י הנחתומים, ואמת אם הי' מנוי בדורות שלפנינו שהם עושים

יי"ש מתיני פירות אילן או מפרי אדמה שאינם מה' מיני דגן, שהחכמים שבדור העומדים בפרץ היו אוסרים וגוזרים שלא לשתות יי"ש כלל בפסח, דחיישי' דאתי למיחלף, ועיי' בס' חק יעקב סי' ת"ס סעי' ו' ס"ק ט"ז ע"ש ותע"ב למי שמונע א"ע משתי' יי"ש בפסח, וכל בעל נפש נזהר בנפשו שלא לשתותו בפסח, מפני שרבו הפושעים המכשילים את העם באיסור חמץ ממש ר"ל, ובזה יש טעם תשיעי שלא להתיר מיני קטניות בז"הז שרבו קלי הדעת, ומי ישגיח שלא יהי' בשק שנתון בו קמח, ובזמנם היו רוב ישראל בחזקת כשרים, לכן יש מקומות שלא נהגו בחומרא הזו, אבל בז"הז בוודאי יש לגזור שלא ירא̈ו העם את השק אם חדש הוא ולא נדבק בו קמח, והב"ד היו צריכים להשגיח שלא ימכרו הסוחרים מינים אלו רק באם נודע להם שלא היו נתונים בשק שהי' בו קמח, (ובחטים לפסח אין לחוש לזה, דכיון שטוחנים אח"כ החטים קודם הפסח קמח בקמח הוי לח בלח וכיון שנתבטל מה שנדבק בהשק בס' אינו חוזר וניעור, במבואר בא"ח סי' תמ"ז ותנ"ג) שאל"כ יש לחוש לאיסור חמץ במשהו, וא"כ יש כאן טעם תשיעי לאסור מיני קטניות בזמנינו ·

ותשכ"ע במחברת הנזכר דלא שייך אתו לאחלופי הואיל ודרשי' בפרקא דרק מינים אלו מותרים לבשל, וה' מיני דגן אסורים, והביא ראי' מש"ס דמנחות דף מ', ג"ז אינו כלום, חדא דמי התיר לנו לדרוש בפרקא ולפרסם ההיתר הזה, שכבר באנו למעלה, שאין לפרסם דבר שנוהגים בו לאיסור משום חומרא, שהוא אסור רק מצד מנהג, ועוד דבימי חכמי הש"ס לא היו היהודים מפוזרים ונפוצים בכל עבר ופנה, רק קהלות גדולות מישראל שכנו במדינה א' בבל וסורי' ואגפיהם, והיו יכולים להודיעם ע"י מכתבים וע"י דרשות, לא כן עתה שבעונינו אנו מפוזרים בין אוינו האינם יהודים, ומי ישלח שלוחים לכל כפר וכפר אשר דרים שם יהודים מתי מספר, ולפעמים שוכן שם רק יהודי א', להודיע להם ההפרש, והם לא ישמעו רק קול המון שהב"ד התירו לאכול בפסח מה שנהגו עד הנה לאיסור, אבל לא יגיע לאזנם, שרק המיני קטניות התירו, אבל החמשה מינים אסורים מ"הת, ואין כח ביד ב"ד להתירם, ויחשבו כי תורה חדשה מאתנו תצא להתיר האיסור, ויאמרו או שיש כח ביד ב"ד להתיר איסורי', או שיחשבום לקלי הדעת הפורצים גדר התורה, ובין כך ובין כך יש בזה הירוס גדול להדת, ועוד אם אמרו לסמוך

אדרבה

אדרשה בפירקא ואריסקא כדי שלא לבטל מלות ציצית, וכדי לעבר השנה מפני הצורך, היאך נסמוך אנחנו על דברים כאלו שהם משענת קנה הרצוץ, ובפרט בזמנינו, בדברי הרשות — לדעת הב"ד שריא — ולדעתינו כדי להתיר איסורים ולאמר להם לאו מתוך עמינו. ומ"ש בשם הס' מור וקציעה לא יכולתי להשיב עליו בכתב מכמה טעמים הכמוסים ולא נתנו לכתוב.

ומ"ש בדף ד' שם בשם הגאון בעל ש"א בסי' ס"ב דכשהב"ד גזרו וקבלו עליהם העם, אף ב"ד קטן יכול לבטל הגזירה, ל"י אל מי מקדושים כיון, אם על הגאון בעל שער אפרים או על הגאון בעל שאגת ארי' כי בשניהם לא מצאתי כלום, ויהי' האומר איזה שיהי', כבר הוכחנו למעלה ההיפוך ודאיות ברורות יתנו עדיהם ויצדקו. ומה שהביא שם עמוד ב' ראי' להתיר מהא דהתיר רבי בית שאן אין ראי' כלל, דהראשונים טעו וחשבו שב"ש בכיבוש עזרא נתקדש שנית, ורבי ע"י שאכל ר"מ שם עלה של ירק, נודע לו כי גלוי וידוע לר"מ ע"י קבלה מרבותיו שלא נתקדש בקדושה שני', ועיין ר"אש בפסחים ריש פרק מקום שנהגו ותראה כן. ובזה מיושב קושי' התוס' מהא שהתיר רבי בית שאן לשיטת הסוברי' דגם במנהג מחמת טעות אי אתה רשאי להתיר בפניהם, דהרי זה דומה למי שנמנע מלאכול חתיכה א' משום שחושב שהוא חלב האסור, ואם בא חבירו ומעיד לו שומן הוא, ואינו טועה בגוף הדין, לחשוב עד"מ על חלב אלי' שהוא אסור ונוהג בו איסור, רק שנדמה לו על שומן מהותך הבא מחלב אלי' ומשאר חלבים המותרי', וכסבור שהוא חלב שע"ג הקרב או שע"ג הדקים והכליות, והוא רק טועה בענין, שאז לא יעלה על לב בר דעת שהוא בכלל דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור וכו', מפני שאינו טועה בדין, ואף בנידון בית שאן שלא היו טועים בדין אי ח"ל חייב במעשר ירק, רק שחשבו שהוא א"י, ולזאת היה יכול רבי להודיעם ולגלות בגלוי מלתא בעלמא שלא נתקדש בקדושה ב', וזה ברור דיש חילוק בין מנהג מחמת טעות בגוף הדין, ובין מנהג מחמת טעות בענין הדבר.

ומה שכתב המחבר הנ"ל שמשום תק"ע סמך רבי אמ"ד דס"ל דק"ר לא קלע"ל, ג"ז נגד האמת, דהמעיין ברמב"ם פ"א מהל' תרומות יראה דמה שלא

פטרו

פטרו שאר ערים שלא נכבשו בימי עזרא ונתקדשו, זה הי' משום תקנת עניים, והדין והסברא נותני' כך, דמה תק"ע יש, אם מפקיעים הכהנים שא"ל נחלת שדה וכרם מת"ג ות"מ, והלוים והעניים מתע"ר ומעשר עני, ולמה יחוסו על בעלי השדות לפטרם מחובם, ויפקיעו חלק השבט וחלק העניים, וזה פשוט לכל נר בי רב.

הראיה הג' שם כהנדוף עשן תנדוף לכל מעיין בדבריו ובדברינו האמורים למעלה, וראייתו מד' הרמב"ם הל' ממרים, ל"י מה מניאה מנא בו, הלא המה ד' התוס' בעצמם, והוא נדחה ממה שכתבתי למעלה, לכל מעיין בדברינו, וד' בעל אשרו חמוץ אינם כדי להשיב עליהם, דטעה בפי' ד' הש"ס, וכבר בא הביאור לעיל בפתח דברינו בשם כל הראשונים, ורומיא דידי' ממתני' דעדיו' אמתני' דר"ה, גם היא אינה כדי להשיב עליה, דהחליף הנושאים דבר"ה מדבר התנא עם היחיד, ואמר שהוא נריך להיות כפוף לב"ד שבזמנו, ואל יאמר שאינו כב"ד שהי' בימי משה שעליהם הוא שנותה התורה, שא"כ תפוג תורה כידוע לכל מבין, משא"כ בעדיות דיבר התנא עם הב"ד היאך ינהגו עם הב"ד שקדמו להם, והודיע שצריכים לחלוק כבוד לראשונים, ושלא לבטל גזירותיהם ותקנותיהם, אם לא שהם גדולים מהם בחכמה ובמנין, והמעיין בד' הר"מ הל' ממרים פ"ב הל' א' ובכ"מ ימצא עוד חילוק א', דחילוק יש בין מה שדנו הראשונים עפ"י מדה מהמדות שהתורה נדרשת בהם, או ע"פי סברתם בפי' דברי הכתוב, שאז הרשות נתונה ביד הבאים אחריהם לחלוק על דבריהם אם נראה להם שטעו בדין, ויכול היחיד לסמוך ע"ד האחרונים, ואפי' מחוייבים לשמוע להם, משא"כ בידעו הראשונים שדבר זה מ"הד כ"ה, אבל הם שהחמירו בדבר מדעתם כדי לעשות סייג לתורה או לעשו' תקנה לצורך שעה, הם באו האחרוני' לבטל גזירות ותקנות הראשונים א"י אם לא שהם גדולי' בחכמה ובמנין מהראשונים, ולא כמחבר ס' אשרו חמוץ, שחשב שדווקא בב' בתי דינין בזמן א' הדבר אמור, ועיין בש"ס גיטין דף ל"ו ע"ב וע"א דף ל"ו ע"א ומ"ק דף ג' ע"ב ובירו' פ"ק דשבת, ותראה דבב"ד המאוחרים בזמן להמתקנים הראשונים הדבר אמור, ויאמר נא המחבר בב' בתי דיני בזמן א' אם

א"י

א"י להשוות דעתם מי יבטל דעתו מפני מי כשהם שוים, וגם הבא לעשות כד' א' מהם, כדברי מי יעשה, ומבואר בפ"ק דיבמות דבב' בתי דיני' בעיר א' יכול כל א' מבני העיר לעשות כדברי מי שירצה, והדין כמו בב' חכמים החולקים זה ע"ז דבשל תורה הלך אחר המחמיר וכו', כמבואר בפ"ק דע"א ובפוסקי' כשאינו יכול להכריע כדברי מי הם האמת. ואין להאריך בזה משום ב"ת. כללו של דבר אין להתיר אכילת מינים הללו מכמה טעמים, ושאל אביך ויגדך וכו' ומנהג ישראל תורה היא.

(Freund. Teschubath)

